

<http://dx.doi.org/10.16926/p.2019.28.28>

Sylvia PRZEWOŹNIK

<http://orcid.org/0000-0002-0756-7996>

dr, Akademia Ignatianum w Krakowie

[rec.] Jan Szmyd, *Moc i niemoc edukacji i wychowania w społeczeństwie rynkowym. Wgląd krytyczny i prospektywny*, Wydawnictwo „Śląsk”, Katowice 2019, ss. 347

Profesor Jan Szmyd jest filozofem, pedagogiem i etykiem, autorem licznych prac naukowych. W dorobku Profesora jest ponad dwadzieścia prac zwartych (monografii i podręczników) oraz ponad dwieście esejów, artykułów popularno-naukowych i publicystycznych. Warto również podkreślić, że J. Szmyd uczestniczył w licznych światowych kongresach, sympozjach i międzynarodowych konferencjach. W Polsce był organizatorem wielu konferencji naukowych i uczestnikiem ogólnopolskich zjazdów filozoficznych. Był również członkiem wielu towarzystw i organizacji naukowych, m.in. Polskiego Towarzystwa Religioznawczego, Polskiego Towarzystwa Psychologicznego, Stowarzyszenia Europejskich Psychologów Religii, Komitetu Nauk Filozoficznych PAN oddziału w Krakowie, Międzynarodowego Stowarzyszenia Historii Religii, Międzynarodowej Federacji Humanistycznej, World Institute for Advanced Phenomenological Research and Learning. Trzeba zaznaczyć, że J. Szmyd przeprowadził pierwsze w kraju studia nad historią psychologii religii oraz nad jej teoretyczno-metodologicznymi problemami, których wyniki publikował w kraju i zagranicą. Badania i zainteresowania Profesora Szmyda obejmują więc nauki filozoficzne, pedagogiczne i społeczne, historię filozofii, filozofię polską i amerykańską, filozofię społeczną, antropologię filozoficzną, filozofię kultury i cywilizacji, psychologię religii i kultury, etykę i teorię wychowania.

Podkreślając wkład prof. Szmyda w rozwój polskiej myśli filozoficznej, pedagogicznej i etycznej, trzeba stwierdzić, iż Profesor – zarówno jako teoretyk,

jak i dydaktyk – jest jednym z tych nielicznych badaczy, którzy z pełną świadomością i dużą determinacją podejmują wysiłki na rzecz urzeczywistnienia nowych dyskursów edukacyjnych w praktyce edukacji i wychowania. Każda kolejna książka J. Szmyda stanowi wydarzenie w polskich naukach społecznych, a w szczególności – pedagogicznych i filozoficznych, co odnosi się bez wątpienia także do recenzowanej przeze mnie, najnowszej pozycji tego cenionego naukowca, która stanowi ważny wkład w rozwój współczesnych polskich nauk o edukacji i wychowaniu. Monografia jest kolejnym znaczącym osiągnięciem tego Autora i niewątpliwie wpisuje się znakomicie w aktualne dyskusje dotyczące problemów współczesnej edukacji i wychowania.

Recenzowana książka pt. *Moc i niemoc edukacji i wychowania w społeczeństwie rynkowym. Wgląd krytyczny i prospektywny* zawiera bardzo syntetyczne wprowadzenie, w którym Autor podkreśla, że edukacja zawsze była wielkim, choć nie zawsze w pełni uświadomionym, problemem. Bezustannie rodziła – i rodzi nadal – wiele fundamentalnych pytań. Książka składa się z szesnastu obszernych rozdziałów podzielonych na liczne podrozdziały. Całość tekstu zamyka bardzo koherentne zakończenie, w którym Autor m.in. stwierdza, że edukacja i wychowanie należą współcześnie do jednych z najważniejszych problemów cywilizacyjnych, społecznych i kulturowych. Książka opatrzona jest obszerną i aktualną bibliografią. Warto zauważyć, że tekst napisany jest w sposób bardzo komunikatywny, jasny i przejrzysty, a ujęcie poszczególnych zagadnień cechuje harmonijna struktura i wewnętrzna logika.

Recenzowana pozycja podejmuje następującą tematykę (ujętą w tytułach rozdziałów): *Moc i niemoc edukacji i wychowania w ponowoczesności; Cywilizacyjne i społeczne konteksty kryzysu edukacyjnego i wychowawczego; Zapaść wychowawcza szkoły współczesnej; Edukacja i wychowanie w postmodernistycznej perspektywie teoretycznej; Dylematy i antynomie postpedagogiki i antypedagogiki; Czy w świecie „płynnej nowoczesności” można budować trwałą i skuteczną teorię wychowania?; Potrzeba nauczyciela właściwego. Uwagi i refleksje; Idea kształcenia ogólnego w edukacji współczesnej – aktualność zagadnienia; Filozofowanie z dziećmi zawiązką kształcenia ogólnego; Filozofia podstawą kształcenia ogólnego; Chybotliwość i uniwersalność wartości i zasad etycznych a wychowanie; Uniwersytet w świecie ponowoczesnym – zagrożenia, nowe role i wyzwania; Uniwersytet w społeczeństwie rynkowym – rozpad tożsamości; Medialny obraz rzeczywistości w kształtowaniu ogólnej orientacji w świecie i sposobu bytowania; Społeczeństwo konsumpcyjne. Alienacyjny charakter nowoczesnej konsumpcji oraz jej antropologiczne i pedagogiczne konsekwencje; Człowiek w „ponowoczesności” jako podmiot uprzedmiotowiony. Zmiana duchowości i tożsamości, stylów i jakości życia. Horyzontalny zmierzch wychowania humanistycznego.*

Monografia stanowi przemyślenia dotyczące kondycji i problemów edukacji i wychowania w „epoce ponowoczesności”. Przesłaniem książki jest – jak sam Autor podkreśla – pogląd, iż teoria i praktyka pedagogiczna winny możliwie ade-

kwatnie odzwierciedlać własną epokę, a zarazem na nią oddziaływać. Autor podejmuje trudne problemy pedagogiczne i filozoficzne oraz konstruuje czytelny i oryginalny obraz współczesnej rzeczywistości edukacyjno-wychowawczej. Trzeba dodać, że poszczególne fragmenty książki nie tylko dostarczają wiedzy na temat dynamiki przemian rzeczywistości edukacyjnej, ale też stanowią teoretyczno-krytyczne studia, których celem jest zrozumienie i wyjaśnienie źródeł, „uwikłań” owej rzeczywistości. J. Szmyd konsekwentnie ukazuje edukację jako teren walki, dominacji i oporu, zniewolenia i upodmiotowienia. Autor pisze, że „walka między kulturą a barbarzyństwem toczy się w duszy człowieka”. Słusznie – zdaniem Szmyda – edukacja jawi się zarówno jako „możliwość”, jak i „zagrożenie”. Autor zauważa, że „nasza cywilizacja znajduje się na rozdrożu, jest źródłem wielkich nadziei, a zarazem obaw”. Zgodzić się trzeba z Autorem, że współczesna edukacja wykazuje wiele paradoksów i rozbieżnych problemów. Najbardziej charakterystycznym, właściwie bezprecedensowym, paradoksem – zdaniem Szmyda – jest to, że prawidłowy rozwój edukacji i wychowania wymaga coraz bardziej nowoczesnych metod i środków działania, a właściwie nowego paradygmatu myślowego. Z drugiej zaś strony ujawnia się w niej wyraźnie oczywista imperatywna potrzeba śmiałego, szerokiego i krytycznego zwrotu w kierunku tradycyjnego i klasycznego, uniwersalnego i historycznie wypróbowanego dorobku teoretycznego i metodycznego dawniejszych sztuk edukacyjnych i wychowawczych. Współczesna kultura „zapomina” o duchowym wymiarze człowieka, o jego jakości. Współczesny człowiek jest uwikłany w kulturę niską i masową, której zadaniem jest tylko zaspokajanie potrzeb jego ciała i zmysłów. Ich dominacja i oderwanie od tego, co Arystoteles określił mianem duszy (*psyche*, *anima*), prowadzi do prymitywnego hedonizmu, relatywizmu i materializmu. Stąd coraz bardziej powszechne staje się „zezwierzęcenie” człowieka, pseudohumanizm w postaci różnorodnych utylitarnych ideologii i utopii społecznych. W tej sytuacji jedynym remedium wydaje się klasyczna *paideia*, która kładzie nacisk na wszechstronny intelektualny i moralny rozwój człowieka. Interesujący wydaje się też podniesiony w książce problem dotyczący prawdopodobnego horyzontalnego zmierzchu wychowania humanistycznego. Jest to tematyka arcydzieła, ale równocześnie bardzo trudna.

Oryginalnym zagadnieniem, podjętym w książce z ogromnym znanstwem, jest problem dotyczący dylematów i antynomii postpedagogiki i antypedagogiki. Innym nader ważnym, aktualnym i współczesnym problemem poruszonym w pracy jest dogłębne przedstawienie medialnego, „spłyconego” obrazu rzeczywistości; obrazu, który ma niewątpliwie negatywny wpływ na współczesną edukację i wychowanie. Zaletą recenzowanej książki jest m.in. postawienie wielu szczególnie ważnych i bardzo aktualnych pytań dotyczących współczesnej edukacji i wychowania. Jednym z wielu nader ważnych wątków książki są następujące pytania: *Czy w świecie „płynnej nowoczesności” można budować trwałą i skuteczną teorię wychowania? Jak skutecznie wychowywać i kształcić dzieci*

i młodzież? Jak postrzegać i traktować ucznia – wychowanka – główny podmiot procesu edukacyjno-wychowawczego? Jakie przyjmować przesłania filozoficzne, aksjologiczne i etyczne dla teorii i praktyki edukacyjno wychowawczej? Czy potrzebna jest nadal klasyczna szkoła? Jaka jest rola szkoły i nauczyciela w epoce ponowoczesności?, itp. Odpowiedzi na te pytania są nader godne uwagi. Jak podkreśla sam Autor, wychowanie nie może być nastawione jedynie „na dziś”, ale ukierunkowane prospektywnie, czyli winno „być wychowaniem dla przyszłości”. Zdaniem Szmyda wychowanie powinno mieć także integralny charakter, tzn. umiejętnie łączyć kształtowanie ludzkiej osobowości z przygotowaniem do życia, gruntownym poznaniem rzeczywistości społecznej, kulturowej, przyrodniczej oraz samego człowieka, łącznie z poszukiwaniem sensu i „strategii życia”. Przy czym Autor opowiada się za przekonaniem, że wychowanie powinno podobać wyzwaniom, problemom i zagrożeniom współczesnej cywilizacji, ale też powinno wykorzystywać szanse, jakie cywilizacja stawia przed młodą generacją. Mimo iż staje się ono coraz trudniejsze, to jednak „implikuje racjonalną nadzieję” i może być „wychowaniem mimo wszystko”.

Pomimo uzasadnionego pesymizmu Profesor żywi nadzieję, że w globalizującej się cywilizacji technicznej i tzw. płynnej nowoczesności zrodzą się ewolucyjne, bądź rewolucyjne, silne impulsy i siły społeczne oraz moralne, które spowodują, że człowiek nadal pozostanie *homo ethicus* i zachowa swoją duchową jakość.

Najnowsza książka prof. Szmyda stanowi nowoczesne studium o charakterze filozoficzno-pedagogicznym. Przedstawia ważniejsze teorie dotyczące problemów edukacji i wychowania, a także wyjaśnia w oparciu o własne przemyślenia to arcytrudne zjawisko, jakim jest edukacja i wychowanie w „epoce ponowoczesności”. Na podstawie licznych przykładów Autor wskazuje, jak skutecznie można wspierać proces edukacyjno-wychowawczy. Książka ukazuje różne propozycje rozwiązań i alternatywne sposoby postępowania, pozwalające kompetentnie i skutecznie przeciwdziałać negatywnym zjawiskom edukacyjnym i wychowawczym.

Książka autorstwa Jana Szmyda to pozycja skierowana do szerokiego grona odbiorców. Wiedza w niej zawarta powinna trafić zarówno do praktyków – wychowawców i rodziców, jak również nauczycieli akademickich, którzy poszukują inspiracji, bądź starają się formować odpowiedzi na konkretne pytania dotyczące problemów współczesnej edukacji i wychowania. Wdzięcznymi odbiorcami tej książki będą także doktoranci i studenci kierunków pedagogicznych i humanistycznych zainteresowani swoim rozwojem. Książka cechuje się licznymi walorami dydaktycznymi. Na pewno przyczynia się do wzbogacenia współczesnej wiedzy o kondycji edukacji i wychowania oraz stanowi doniosłą i nader aktualną propozycję pedagogiczną.